

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Doktori Iskola

A fejlett országok és a fogyasztói társadalom
Tanulmány

Készítette: Kallós Péter Pál

Konzulens: Prof. Dr. Kránitz Mihály

Budapest, 2022

A fejlett országok és a fogyasztói társadalom

Az elmúlt évtizedekben (főleg, miután Európa keleti része is megszabadult a kommunizmus béklyóitól) a termelés felfokozása és a technika haladása korábban soha nem látott, új lehetőségeket hozott magával. Egyre több a műszaki cikk (és ezek is folyamatosan megújulnak), a szórakozási lehetőségek, élelmiszerek, és szinte minden kapható. Akinek pedig van rá pénze, az könnyűszerrel válogat és használ belőlük, hogy saját életét jobbá, kényelmesebbé tegye. Ebből a fajta fejlettségből és mentalitásból nőtt ki a „fogyasztói társadalom” kifejezés, amit tanulmányunkban vizsgálunk, főleg Ferenc pápa óvásai tekintetében.

A fogalom tartalma

Az ember – teremtményi mivolta révén – elválaszthatatlan a földi világtól. Egyfelől ez az élettere, másfelől az élete fenttartásához szükségesek bizonyos anyagi „dolgok” (táplálék, ruha, lakhely, stb...). Használnia kell ezeket, hogy létét fenntartsa. Amióta azonban elveszítette az eredeti szentséget, és megbomlott a jó viszonya az őt körülvevő valósággal, ennek következtében ebben a tekintetben is zavar támadt.¹ Nálunk Európában, és Észak-Amerikában meglehetősen sok embert érint, ami a kultúrákat leépíti, és üres individualizmust eredményez.²

Érdekesen a mi magyar nyelvünkben a „fogyasztó” szónak negatív árnyalata van, mert ha valami fogy, akkor azt jelenti: csökken, kevesebb lesz belőle. De enélkül is a „fogyasztói társadalom” problémát tükröz. Ez pedig az, amikor az ember túlságosan, rendetlenül kötődik a földi javakhoz. Azért nehézség, mert benne él, szüksége van rá, azonban eltúlozza, felhalmozza, és nem találja meg benne a helyes mértéket. Ebben az esetben pedig az ember (rosszul) helyezi önmagát a középpontba, és annak ad elsőbbséget, ami alkalmi előnyt ad neki, minden más pedig viszonylagosság tesz.³

A gyakorlati életben ez azt jelenti, hogy a társadalom tagjai (vagyis az emberek bizonyos része, az emberiséghez képest kevés) csak abban találja élete értelmét, ha bizonyos javakat birtokolhat, élvezeteket megengedhet magának.⁴ Ez már eleve ellentétben áll a személyi méltósággal, mert az ember lefokozza az embert egyetlen igényre, a fogyasztásra.⁵ Hasonlít a

¹ Vö. KREEFT, P. – TACELLI R., K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020, 143-144.

² Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 13, SZIT, Budapest 2021, 11.

³ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 122, SZIT, Budapest 2015, 74.

⁴ Vö. Art. „fogyasztói társadalom” in *Magyar Katolikus Lexikon III*, SZIT, Budapest 1997, 734-735.

⁵ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 43.

fösvénység főbűnéhez, de nem azonos vele. A fösvény is rendetlenül ragaszkodik ahhoz, amije van, de nem akarja kiadni a kezéből, és olykor ő maga is alacsony életszínvonalon él, hogy a javai megmaradjanak, gyarapodjanak.⁶ Ezzel szemben a fogyasztói szemlélet is az anyagi dolgokban találja meg egyedül a boldogságot, de annak a dinamikájában; újabb birtoktárgyak és újabb élvezetek szükségesek hozzá, amiből sohasem elég, mert folyamatosan vágyik a változatosságra. Olyasféle túlzás, amikor a cél nem pusztán a testi-lelki szükségletek kielégítése, hanem a mindig több birtoklásra vagy fogyasztásra ösztönzés, ezzel együtt pedig a polgárok magasabb teljesítményre sarkallása azért, hogy ez által képesek is legyenek minél több élvezetet elérni.⁷ Természetesen ennek oka szintén a bűn következménye: a lélek tévedésbe esik önmaga természete felől, csak az anyagi mivoltot értékeli, és beleveszik a külső, érzéki dolgok, javak megszerzésébe és élvezetébe.⁸ Egyszerűbben megfogalmazva: a fogyasztói társadalom a földi élvezetekre épít, pazarol, fölöslegesen költekezik, mert az ad tagjainak időleges élvezeteket, amik az ő számukra a teljes és kizárólagos boldogságot jelentik. Tekintettel az ember testi-lelki mivoltára és hivatására ez a szemlélet alapvetően rossz; egyfelől, mert csak az ideiglenes földivel foglalkozik, másfelől pedig a pazarlás által az egyén jóval többet fogyaszt, mint amire szüksége van, ráadásul ezzel nő az amúgy sem kevés hulladék mennyisége.⁹ Ez pedig az egyébként is meglévő ökológiai válságot tovább fokozza.

A „fogyasztás” káros oldala

„A mai világnak – a maga sokféle és nyomasztó fogyasztói kínálatával – nagy veszedelme az egyénközpontú szomorúság, mely a kényelmes és kapzsi szívből, a felszínes élvezetek beteges kereséséből, az elszigetelt lelkiismeretből fakad.”¹⁰ – foglalja össze Ferenc pápa a szemlélet legjelentősebb problémáit. Érdeemes ezt jól megvizsgálni. Amikor a világ sokfélélt kínál, az önmagában jó, mert kifejezi a teremtés sokféleségét, változatosságát, és az emberi munka eredményét is. A baj gyökere ezek rossz felhasználása. A felszínes azt jelenti: nem mélyreható, nem alapvető, hanem inkább csak látszat, nem valódi. A test kielégítése (habár bizonyos mértékig szükséges) nem ad teljesen megnyugtató, embert kiteljesítő igazi megfelelést. Örömet, egyfajta kielégülést igen, ami viszont elfedi azt a törekvési szükségességet, ami az igazi felemelkedését serkentené, mert érzéketlenné tesz.¹¹ Ezért is

⁶ Vö. KEK 2536.

⁷ Vö. TOMKA, F., *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció Ferenc pápa szellemében*, SZIT, Budapest 2015, 23.

⁸ Vö. PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 210.

⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 123, SZIT, Budapest 2015, 75.

¹⁰ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium (apostoli buzdítás)*, 2, SZIT, Budapest 2014, 5.

¹¹ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 125.

szokták a világi örömeket inkább élvezeteknek nevezni, mert ez a szó jobban kifejezi, hogy hamar elmúlnak, vagy rájuk lehet unni, gyengítik az esztétikai érzéket, és akkor már nem adnak örömet; sőt, az igazi örömeket is kialsztatják.¹² Röpke élvezeteket nyújthatnak, amik a fogyasztásból erednek, de csak elnehezítik a szívet.¹³ „*Minél üresebb valakinek a szíve, annál nagyobb szüksége van arra, hogy tárgyakat vásároljon, birtokoljon és fogyasszon.*”¹⁴ - ez azonban éppen szemben áll azzal a tervvel, amit Isten elgondolt, hogy ne csak a mulandó javak töltsék be az emberi gondolatvilágot. Isten (és vele együtt az üdvösség java) viszont végtelen. Nyomasztóvá pedig azért válhat, mert a folyamatos, túlzó költségek által gerjesztett élvezetek újabbakat követelnek, azok még újabbakat, még többet, mint valami függőség, és a felszíniessége miatt nem adja meg, amire az ember igazán vágyik.

A másik gondja pedig – amit a pápa különösen is szíven visel – az odafordulás, a testvériség hiánya, ami igazságtalanság. A rossz fogyasztás önzővé, bezárttá, énközpontúvá tesz. Ha beleveszik az ember a fogyasztásba, és átadja magát csupán az érzéki dolgoknak és külső tevékenységeknek, azzal önmagát süllyeszti le.¹⁵ Mivel pedig az ilyen életvitelt egyébként is jóval kevesebben engedhetik meg maguknak, mint akik nem, képes erőszakot is generálni ez az igazságtalanság.¹⁶ Hozzátehetjük: minkét oldal részéről. Azok is támadhatnak, akik elszenvedői mások mohóságának, de a gazdag fogyasztó is képes lehet rá, hogy igazságtalanul magas életszínvonalát megőrizze. Ennél enyhébb, de szintén baj a mulasztás oldaláról: meghiúsítja azt sok lehetőséget, amit éppen az emberek közötti kapcsolat révén létrejövő kiteljesedés adhat. Kibillentti az egyensúlyt, ami az egyén saját személyisége és közössége léte között megtartandó; hiszen nem csak az lehet érték, ami kézzel fogható és kellemes élményt nyújt, hanem vannak lelki, szellemi, erkölcsi, kulturális javak is, amiktől a beszűkült fogyasztói szemlélet képe megfosztani.¹⁷

A harmadik nehézsége – ami pedig összekapcsolódik a javak rendeltetésével – pazarlóvá tesz, értelmetlenül elszórja a pénzt, értékes energiákat használ el értelmetlenül, és másokat ezáltal megfoszt. Tehát tulajdonképpen igazságtalan is azokkal szemben, akiket éppen támogatni kellene, mert ha nem is látja, a javak rendeltetése alapján jogtalan egyesek túlzott jóléte.¹⁸ Azon kívül még a környezetnek is kárára van: aki fölöslegesen halmoz fel olyan

¹² Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 127, SZIT, Budapest 2016, 74.

¹³ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exultate (apostoli buzdítás)*, 128, SZIT, Budapest 2018, 68.

¹⁴ FERENC PÁPA, *Laudato si' (enciklika)*, 204, SZIT, Budapest 2015, 120.

¹⁵ Vö. PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 210.

¹⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 204, SZIT, Budapest 2015, 120.

¹⁷ Vö. Uo. 88.

¹⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 118, SZIT, Budapest 2021, 59.

tárgyakat, amikre igazándiból nincs szüksége, az egyfelől kizsákmányolja a természetet, másfelől fölösleges „szemetet” termel. Ebből könnyen sokminden a kukában végzi, különösen az illető elhunyt után.

Végül – természetfeletti szemszögből nézve – szintén meghiúsítja az ember küldetését, mert még Isten hangját sem hallja meg.¹⁹ Gyakorlatilag ugyanúgy, mint a gazdagság veszélyeinél leköti az egyént a földhöz, és ez elhallgattatja a lelkiismeretét. Ezzel együtt a pápa még egy féle szintű fogyasztási problémát is megemlít: amikor a vallásosságba is beszűrődik a fogyasztási szemlélet; ez azt jelenti, amikor valaki aszerint választ misét (és ezzel együtt prédikációt), ami megfelel a saját elvárásainak, mert pl. kerül a kényes kérdéseket.²⁰ Ekkor a vallás is olyanná válik, mint valami piac, ahol a „vevő” kedve szerint válogathat.²¹ Ezt már Szent Pál is megírta jóval korábban, és minden korban fennáll a veszélye, de most még jobban, mint korábban: „Mert jön idő, amikor az egészséges tanítást nem hallgatják szívesen, hanem saját ízlésük szerint szereznek maguknak tanítókat, hogy fülüket csiklandoztassák.”²²

Ferenc pápa megoldása: a lelki szegénység

„Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa.”²³ – hangzik a sokat idézett mondat, ami bevezetője a hegyi beszédnek. A nyolc boldogságban a lelki szegénység erény, vagyis készség: amikor valaki képes önmagát viszonylagosan függetleníteni az anyagvilágtól, abban az értelemben, hogy nem a birtoklásban, és nem is az élvezetekben látja az igazi boldogságot. Amit kapunk, mind „felső” ajándék, ami segít felfedeztetni, hogy szeretve vagyunk; ez pedig lehetőség felülvizsgálni ítéletalkotásunk és döntéseink alapjait.²⁴ Kétféle szegénység létezik: az egyik annak a beismerése, hogy szükségünk van Istenre, a másikat viszont keresni kell, mert abban segít, hogy szabadok legyünk a földi kötöttségektől, és ezáltal tudjunk szeretni.²⁵ Tehát kijelenthetjük: a lelki szegénység viszonylagos függetlenség (azért nem teljesen, mert bizonyos földi dolgok nélkülözhetetlenek az élet fenntartásához). Ellentéte az önzésnek, a fősვნységnek és a fogyasztói szemléletnek. Az ószövetségi zsoltározás találóan figyelmeztet: „...s ha javaitok gyarapodnak, a szívetek ne tapadjon hozzá!”²⁶ Szent Pál pedig

¹⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium (apostoli buzdítás)*, 2, SZIT, Budapest 2014, 5.

²⁰ Vö. RUBIN, S., AMBROGETTI, F., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 115-116.

²¹ Vö. uo.

²² 2Tim 4, 3.

²³ Mt 5, 3.

²⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 123.

²⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Isten kegyelmének a koldusai*, in *Keresztény Élet* (2020/7), 5.

²⁶ Zsolt 62, 11.

nagyon lényegre törően így határozza meg: „...aki vásárol, mintha meg sem tartaná, s aki felhasználja a világ dolgait, mintha nem élne velük...”²⁷ A lelki szegénység azért jó, mert nem a mulandó földi javakban, hanem Istenben találja meg végső értelmét, ezért az eredményei maradandóak és üdvözítőek. „Az evangélium arra hív, hogy ismerjük meg szívünk igazságát, hogy láthassuk, mire alapozhatjuk biztonsággal az életünket.”²⁸ Az anyagvilág összes java csak itt, a földön tud bizonyos örömet adni, és amellet, hogy elmúlik (gyakorlatilag az ember számára, mert a halállal már értelmetlenné válik mindaz, ami marad), a szabad akarat és felelősség okán a rossz felhasználása, hozzá való rendetlen ragaszkodás kárára válik az embernek. Ezzel ellentétben a lelki szegény már most is boldogabb, mert szabad bizonyos kötöttségektől, és ezért képes a testvéri szeretetre, valamint az üdvösség befogadására is.²⁹

Összefoglalás: Az embernek szükséges használnia az őt körülvevő világ javait és saját termékeit, de ezt túlzásba lehet vinni. Jellemző a gazdagabb társadalmakban, hogy sokan csak a fogyasztásba látják az élet legfőbb értelmét. Ferenc pápa felhív arra, hogy ez tévedés: az ember ennél többre hivatott, vannak természetfeletti távlatai. A lelki szegénység az az erény, ami nem ragaszkodik túlságosan, hanem képes a megfelelő egyensúly megőrizni a birtoklás és az élvezetek terén.

Felhasznált irodalom

Biblia, SZIT, Budapest 2016.

Magyar Katolikus Lexikon III, SZIT, Budapest 1997.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, Bevezetés, SZIT, Budapest 1992.

DENZINGER, H. —HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Örökmécs - SZIT, Budapest 2004.

A Katolikus Egyház Katekizmusa (KEK) 1992.

FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 127, SZIT, Budapest 2016.

FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium (apostoli buzdítás)*, SZIT, Budapest 2014.

FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020.

FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, SZIT, Budapest 2021.

FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, SZIT, Budapest 2018.

²⁷ 1Kor 7, 31-32.

²⁸ FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 67, SZIT, Budapest 2018, 42.

²⁹ Lásd KEK 2545-2547.

FERENC PÁPA, *Isten kegyelmének a koldusai*, in *Keresztény Élet* (2020/7), 5.

FERENC PÁPA, *Laudato si'*, SZIT, Budapest 2015.

KREEFT, P. – TACELLI R.,K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020.

PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013.

RUBIN, S.,- AMBROGETTI, F., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013.

TOMKA, F., *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció Ferenc pápa szellemében*, SZIT, Budapest 2015.

ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019.